

De taal als dienstmeid

De recente vrijlating van Maurice Papon laat zien dat de elite van Frankrijk het taboe op het foute oorlogsverleden nog altijd koestert. Dat geldt ook voor het mensonterende tekeergaan van de Fransen tijdens de Algerijnse burgeroorlog. Zelfs Nederlandse columnisten sluiten hun ogen voor dat verleden meent Stan van Houcke.

Stan van Houcke

Opvallend is het aantal poseurs onder de columnisten. Pim Fortuyn, Leon de Winter, Sylvain Ephimenco, om er enkelen te noemen. Opvallend maar niet onverklaarbaar. De column is bij uitstek het wapen van de poseur in zijn strijd om erkenning. Hoewel ze in uiteenlopende gradaties en soorten voorkomen hebben de poseurs onder de columnisten één ding gemeen: na verloop van tijd gaan ze in hun eigen geconstrueerde waarheid geloven. Als vanzelf valt hij (of zij) automatisch terug op een pose. Z'n woorden zijn een schreeuw om aandacht. Hij wil behagen om bewonderd te worden. De opinie an sich interesseert hem niet, alleen het effect dat ze teweegbrengt. En omdat in een massamaatschappij gedachten niet de ultieme impact opleveren, zet hij sentimenten in: het simplistische vooroordeel tegen het complexe oordeel, de impuls tegen de bezinning, de verholten suggestie tegen de beargumenteerde gedachte. Hij is de man van de soundbite, zijn wereld is eendimensionaal, even overzichtelijk als een stripboek. De columnist is als een standup comedian, een hit en runfi-

guur, die met de snelheid van een tasjesdief te werk gaat. Daarbij moet hij als broodschrijver telkens weer een mening over van alles en nog wat ophoesten, hetgeen automatisch leidt tot een inflatie van meningen. Om dit te verdoezelen moet elke opinie de kracht van een donderslag krijgen. De minder bekwame columnist pompt zijn vruchteloze woorden op tot ze als reusachtige ballonnen boven hem zweven en met hem aan de haal gaan. Hij gebruikt de taal niet om inzicht te verschaffen maar om te heersen, om te straffen, om

'De columnist is als een hit en runfiguur, die met de snelheid van een tasjesdief te werk gaat'

niemand in een hoek te dwingen en verbaal af te ranselen. Hij dicht de ander alle denkbare gruweligheden toe om zelf buiten schot te blijven. Hoe zwarter de ander

wordt afgeschilderd, des te onschuldiger lijkt hij. De column is voor hem een techniek, een foefje, een suikerspin van woorden; na vijf minuten is het op en weg, de consument met plakkerige handen achterlatend. Het lijkt allemaal echt, maar is het niet. De woorden zijn te hol, de begrippen potsierlijk, de zinnen drijven in een niet doorleefde werkelijkheid. In zijn hang een maximaal effect te bereiken, vervalt de poseur onder de columnisten onherroepelijk in pathetiek. Hij uit zich in steeds heftigere bewoordingen, zijn toon wordt geëxalteerd, zijn opinies grotesk. Meningen worden door hem uitgemolken en verder aangescerpt tot ze een karikatuur van de werkelijkheid zijn geworden.

Twee gescheiden werelden

Een jaar voor zijn dood wees de auteur Frans Kellendonk me op een ander fenomeen: 'Het gruwelijke is: zodra je iets opschrijft, verhardt het. Het gevaar is dat je er dan ook in gaat geloven, dat de dingen zijn zoals je zegt dat ze zijn. Wat je moet behouden is een scepsis, een vrijheid, het gevoel

van de ongrijpbaarheid van alles. Dat vereist een geweldige krachts-inspanning.' Maar juist aan die scepsis ontbreekt het de poseur onder de columnisten, zijn stukje zou het niet verdragen, het zou dan te duidelijk worden dat er wartaal staat, wat bij *close reading* al snel blijkt. De columnist en de schrijver leven in twee gescheiden werelden. Voor een auteur vormt de taal een moreel criterium, hij heeft niets anders. Hij weet dat, zoals de satiricus Karl Kraus schreef, 'Taal de moeder [is] van de gedachte, niet haar dienstmeid.' Die wetenschap ontgaat de genoemde columnisten. Voor hen zijn de woorden zelf inhoudsloos geworden, ze hebben slechts propagandistische waarde en kunnen derhalve als dodelijk gif werken.

Tekenend voor het tweede garnituur columnisten is dat ze niet in staat is om in 500 of 1000 woorden een gefundeerde gedachte te formuleren. Een sprekend voorbeeld is Sylvain Ephimenco, die bijna dagelijks een mening moet fabriceren. Na 11 september hing hij zijn Amerikaanse vlag halfstok, zette zich achter zijn pc en tikte voor Trouw een 'Open brief aan de moslims van Nederland', die als volgt begint: 'De vliegtuigen van 11 september hebben zich niet alleen een weg geboord in beton, glas en vooral menselijke levens in New York en Washington, maar zorgen sinds die dag voor een steeds toenemende polarisatie tussen jullie, moslims van Nederland, en het overgrote deel van de niet-islamitische bevolking... Ik vrees dat naarmate de incidenten zich op zullen stapelen, jullie bereidheid tot luisteren

naar confronterende geluiden aanzienlijk zal afnemen.' Hier wordt onmiddellijk een tegenstelling geschapen. Wij de slachtoffers, jullie de daders. Op een demagogische wijze scheidt

'Ephimenco is uiteindelijk in zijn eigen pose van slachtoffer gaan geloven'

Ephimenco in een vloek en een zucht een messcherpe scheiding tussen ons en *letterlijk* alle islamieten van Nederland, die hij collectief verwijt een polarisatie te creëren.

Blaming the victim in een razende monoloog, die hijzelf als 'dialogue' aanprijst. Het criminaliseren van een hele bevolkingsgroep is een oude en beproefde techniek, het wapen bij uitstek van de propagandist. Pim Fortuyn deed hetzelfde toen hij een miljard islamieten verweet in een 'achterlijke cultuur' te geloven. In de wereld van dit soort columnisten is alles zwart/wit, kleuren compliceren alleen maar en dan luistert de massa niet meer. Na de dood van Fortuyn verzong Ephimenco een andere polarisatie. In zijn Trouw-column van 14 mei van dit jaar schreef hij: 'Er is een Nederland van boven en een Nederland van beneden die het contact met elkaar hebben verloren... Het doet me pijn te constateren hoe de laatste dagen het rouwen van Beneden Nederland door Boven Nederland belachelijk

wordt gemaakt.' Het was hem kennelijk nooit eerder opgevallen dat tussen de elite en de massa nooit werkelijk een contact heeft bestaan en ook niet kan bestaan, tenzij de elite de platte massacultuur omarmt. Of in de woorden van de auteur Ian Buruma: 'Westerse intellectuelen vertegenwoordigen niets dan hun eigen idealen.'

Rancune tegen intellectuelen

Het was Arthur Schopenhauer die er anderhalve eeuw geleden al op wees dat 'er in de wereld niet veel anders te kiezen [is] dan tussen eenzaamheid en banaliteit.' Het fulmineren tegen 'Boven Nederland' verraadt Ephimenco's rancune tegen intellectuelen, een wrok die op vruchtbare bodem valt in een cultuur met een calvinistisch verleden waar het woord elite altijd al een negatieve connotatie opriep. Zonder enige terughou-

[Foto] Rotterdams Dagblad/Cees Kuiper

Sylvain Ephimenco

dendheid werpt hij zich op als spreekbuis van het volk en als zodanig vervult ook hij de rol van populistische poseur, de grote gelijkmaker. Ook hij voelt zich slachtoffer van kwade krachten, onverschillig of die nu geprojecteerd worden in intellectuelen dan wel in islamieten, of in wie dan ook die daarvoor zo nodig in aanmerking komt. Zijn ijdelheid belet hem in te zien hoe gevaarlijk het spel met de ressentimenten is. In de Oudejaarsuitzending van KRO's Netwerk verscheen Ephimenco ineens in beeld om de kijker toe te spreken over de aanslagen in de VS. Hij sloot zijn in het Frans uitgesproken column als volgt af: 'Natuurlijk weet ik waar ik op 11 september was. Ik was ondergedompeld in herinneringen aan het Algerije van mijn jeugd dat verscheurd werd door een oorlog tussen christenen en moslims. Nee, de wereld is niet veranderd op 11 september. De haat jegens de ander bestond al lang.' En zo schept ook Ephimenco zijn eigen werkelijkheid. Ook hij is uiteindelijk in zijn eigen pose van slachtoffer gaan geloven, want de werkelijkheid is deze: het Franse leger heeft tijdens de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd op grote schaal gemarteld en vermoord. Het afgelopen voorjaar nog reageerden de Fransen geschokt op de bekentenissen van oud-generaal Paul Aussaresses dat hij nog steeds geen spijt heeft van de Franse terreur in de voormalige kolonie, al was het maar omdat 'martelen doeltreffend is.' Excuses voor het leed de Algerijnen aangedaan zijn veertig jaar na het plegen van de oorlogsmisdaden en de misdaden tegen

de menselijkheid nog steeds niet door de Franse staat aangeboden. Wel 'erkende de regering-Jospin [in 1998] dat de onderdrukking door de politie van een demonstratie voor onafhankelijkheid van Algerijnen, in 1961 in Parijs niet, zoals steeds officieel is beweerd, slechts drie maar tientallen levens had gekost,' zo berichtte NRC-correspondent Pieter Kottman op 9 mei 2002. Tijdens die vreedzame demonstratie schoot en knuppelde de Parijse politie een nog immer onbekend aantal Algerijnse nationalistenn dood en smeten hun lijken vervolgens in de Seine om voor eens en voor altijd duidelijk te maken wie in 'het vaderland van de Verlichting en de mensenrechten' bepaalde of er geprotesteerd mocht worden tegen het terrorisme van de Franse staat.

Collectief Frans verzwijgen

Na de demonstratie, waaraan meer dan 30.000 Algerijnen deelnamen, onder wie vrouwen en kinderen, pakte de politie 10.000 mensen op en deporteerde hen naar detentiekampen waar een aantal van hen werd vermoord. De schattingen over het totale aantal doden lopen uiteen van 32 tot rond de tweehonderd. Het exacte aantal is onbekend omdat president De Gaulle weigerde een officieel onderzoek te laten instellen en geen van de doden officieel werd geregistreerd.

Een jaar later kondigde de Franse staat een generaal pardon af voor misdaden begaan tijdens de strijd tegen de 'Algerijnse opstand.' Jean-Luc Einaudi, auteur van een boek over het onbestraft vermoor-

Geen burgeroorlog tussen christenen en moslims, maar koloniale onderdrukking

den van de demonstranten, verklaarde: 'Men heeft zich veroorloofd het bloedbad voor altijd te laten verdwijnen uit onze collectieve herinnering.' Tot voor kort zwegen de meeste Franse journalisten over de gebeurtenissen van 17 oktober 1961. De enige persfotograaf die zijn materiaal uit handen van de politie wist te houden, Elie Kagan, sprak over de 'volledige en totale onverschilligheid van het Franse volk.' Zijn foto's bleven voor het merendeel ongepubliceerd. Zes jaar geleden nog confisqueerde de Franse douane in Lyon exemplaren van de Algerijnse krant *Liberté* waarin Kagans foto's waren afgedrukt. De toenmalige hoofdcommissaris van politie Maurice Papon, degene die opdracht gaf tot de wreedheden, had zich eerder al verdienstelijk gemaakt als coördinator van het

militaire en burgerlijke 'pacificatie'-programma in oost-Algerije, waarvan martelingen en standrechtelijke executies een dagelijks onderdeel uitmaakten. Op 2 april 1998 werd Maurice Papon na het langste proces in de Franse geschiedenis op 87-jarige leeftijd veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf wegens betrokkenheid bij het plegen van 'misdaden tegen de menselijkheid.' Als secretaris-generaal in Bordeaux had hij voor de nazi's in de jaren 1942 tot 1944 de razzia's tegen de joden gecoördineerd. Papon moest van de rechtbank tevens al zijn onderscheidingen teruggeven, waaronder de allerhoogste, de *Légion d'Honneur* voor bewezen diensten in het militaire en ambtelijke apparaat. In afwachting van het hoger beroep dat hij aantekende werd de oorlogsmisdadiger op

voormalige minister op 18 september 2002 wegens 'ouderdom en slechte gezondheid' voortijdig vrijgelaten en verliet hij 'tevreden' de Parijse La Santé gevangenis om in alle rust zijn oude dag te slijten in de fraaie familievilla nabij de Franse hoofdstad. Berouw over zijn misdaden heeft hij niet. Integendeel, ook hij ziet zichzelf als slachtoffer. Al tijdens zijn proces verklaarde Papon: 'Door mij schuldig te verklaren zou men tegelijkertijd het hele begrip misdaad tegen de menselijkheid in diskrediet brengen.' Voor de terreur tegen de Algerijnen bleef Papon ongestraft.

Borstgeroffel over westerse waarden

Vanuit deze achtergrond bezien is het op hoge toon ter verantwoording roepen van de gehele islamitische gemeenschap en het daarmee gepaard gaande borstgeroffel over westerse waarden niet anders dan obsceen. Maar dat alles negeert Ephimenco. In zijn gesloten wereldbeeld is geen ruimte voor het besef dat lijden een univer-

eel als staatsterreur, zoals de Frans/Algerijnse auteur Albert Camus in *L'homme Révolté* overtuigend uiteenzette. Bij Ephimenco evenwel leidt kennis van de geschiedenis niet tot enig begrip voor het standpunt van degenen die door de harde realiteit gevormd zijn en al helemaal niet tot een forse dosis bescheidenheid

'Men heeft zich veroorloofd het bloedbad voor altijd te laten verdwijnen uit onze herinnering'

over de eigen, uiteraard tot voorbeeld strekkende, voortreffelijkheid.

Onlangs verscheen onder de titel *Perverse Globalisering* de Nederlandse vertaling van Joseph Stiglitz's studie over de 'superieure' praktijken van de economische machten. In het voorwoord stelt deze Nobelprijswinnaar Economie en voormalig adviseur van president Clinton het volgende: 'Ik schrijf dit boek omdat ik, toen ik bij de Wereldbank zat, met eigen ogen het verwoestende effect zag dat globalisering op ontwikkelingslanden kan hebben, en vooral op de armen in deze landen... de manier waarop met globalisering is omgegaan moet radicaal worden heroverwogen, inclusief de internationale handelsovereenkomsten die zo'n belangrijke rol hebben gespeeld bij het wegemen van die barrières en bij het

[foto] ABC Press

Algiers, 1960

vrije voeten gesteld. Uiteindelijk werd hij op de vlucht in Zwitserland gearresteerd en verdween hij na de uitspraak van het Hof van Cassatie toch de gevangenis in. Voor korte tijd, want op last van een Hof van Beroep werd deze

seel verschijnsel is, dat de ervaring van verdriet eigen is aan ieder mens ongeacht ras, afkomst, geloof of cultuur, dat selectieve verontwaardiging hypocriet is, en dat bovenal de mens vanuit een gevoel van barmhartigheid in opstand dient te komen tegen elke vorm van terreur, zowel individu-

beleid dat is opgelegd aan ontwikkelingslanden in het proces van globalisering... Helaas, hoewel nauwelijks verrassend, zag ik tijdens mijn periode in het Witte Huis, als lid en als voorzitter van de Raad van Economische Adviseurs en later bij de Wereldbank, dat besluiten vaak werden genomen op grond van ideologieën en politiek. Als gevolg daarvan werden er veel verkeerde acties ondernomen, die niet het probleem oplosten maar aansloten op de belangen of overtuigingen van de machthebbers.' De ver-

afkeer van het neoliberale mensen wereldbeeld. Geen enkel volk kan binnen slechts één generatie een fundamentele verandering van zijn beschaving verdragen.

Geweld tegen asielzoekers

In zaken die de veel geprezen westerse normen en waarden aangaan past dan ook een zekere scepsis, vooral als we weten dat het geweld tegen 'buitenlanders' (veelal economische vluchtelingen) in sommige democratieën onverminderd voortgaat. In maart van dit jaar meldde Amnesty International dat het 'al jarenlang meldingen [krijgt] van politiegeweld in Frankrijk, met name gericht tegen asielzoekers en andere van buiten Europa afkomstige personen. Tijdens en na hun arrestatie worden mensen geschopt en geslagen, uit-

oorlogsmisdaden begaan tijdens de Algerijnse oorlog.' Dezelfde oorlog waarin de in Algerije geboren Fransman Ephimenco zich slachtoffer voelde van de 'haat' van de islamieten, die toen al manifest zou zijn geweest. In zijn ogen waren de Algerijnen destijds geen seculaire vrijheidsstrijders maar fundamentalistische moslims die en passant op één lijn worden gesteld met Osama bin Laden.

Terwijl ik Ephimenco tekeer hoorde gaan tegen 'het fanatisme... het goedpraten van terrorisme... de zwijgende medeplichtigheid van de Nederlandse moslims,' en hun sluimerende dan wel openlijk beleden 'haat,' zei hij ineens in vlekkeloos Nederlands: 'De tijd van het slachtofferisme is voorbij,' daarbij doelend op de moslims. Even hield hij in om zijn woorden diep te laten bezinken. Maar met zijn grijze haren en gepijnigd gelaat, gekleed in een glimmende iets te krappe zwartleren broek die hij speciaal voor publieke optredens aantrekt, riep hij bij mij slechts een overweldigend gevoel van medelijden op. Voor me stond een pathetische man in de overgangseleefijd die z'n koloniale jeugd nog steeds niet verwerkt had. Weer keek ik naar een ontheemde die zich radeloos aan zijn slachtofferrol vastklampte omdat hij niet anders kan. Daar stond hij eenzaam en alleen in het meedogenloze licht van de schijnwerper: een mens van deze tijd lijdend aan de ziekte van onze cultuur: het slachtofferisme, bereid om ten koste van alles -de schoonheid en de waarheid- de rol van poseur te spelen.

Maurice Papon

'Ook Papon is ongestraft gebleven voor de terreur tegen de Algerijnen'

pletterende macht van het neokolonialisme heeft het sociale, culturele, politieke en economische leven van miljarden mensen in de Derde Wereld rücksichtslos verstoord of zelfs vernietigd. Samenlevingen die stapsgewijs door trial and error een antwoord hadden gevonden op hun eigen specifieke vereisten om te kunnen overleven zijn in chaos beland. De abrupte destructie van hun complexe, eeuwenoude structuren heeft logischerwijs geleid tot

gescholden en racistisch bejegend. Ook kinderen worden slachtoffer van mishandeling door agenten. Zo werd een kind gedwongen Russisch roulette (met een pistool, SvH) te spelen en werden in een andere zaak vijf zwarte kinderen gebruikt als boksbal.' Daarnaast heeft Amnesty de Franse regering vergeefs opgeroepen een gerechtelijk onderzoek in te stellen 'naar martelingen en